

УДК 39:94(477):338.48

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/100-8>

Оксана СТАВНЮК,

orcid.org/0009-0006-0130-6230

кандидат історичних наук,

асистентка кафедри етнології та краєзнавства

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

(Київ, Україна) o.stavniuk@knu.ua

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ТРАДИЦІЙ У ПРОСТОРІ ЕТНОЛОГІЧНОГО ДИСКУРСУ ТА ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ

У статті проаналізовано теоретико-методологічні та практичні аспекти публічної репрезентації нематеріальної культурної спадщини (НКС) українців у сучасному соціокультурному просторі. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю інтеграції живих етнокультурних практик у систему історичної пам'яті для забезпечення безперервності трансляції національної ідентичності в умовах глобалізації. Об'єктом вивчення є сучасні екскурсійні практики, які концептуалізуються не як рекреаційний продукт, а як дієвий інструмент етнологічної інтерпретації та актуалізації живої традиції.

Досліджено евристичну цінність екскурсійного наративу у контексті подолання статичності академічного знання та дестереотипізації української культури. Особливу увагу приділено аналізу профільних маршрутів: подорожей до осередків народних промислів, програм календарно-обрядового та родинного циклів, а також гастрономічних турів. Доведено, що через залучення інтерактивних методів (майстер-класів) та партисипації (співпраці з автентичними носіями) матеріальні артефакти трансформуються у семіотичні маркери колективної пам'яті. Обґрунтовано масштабний потенціал регіональних тематичних маршрутів у демонстрації поліфонічності та локальної варіативності культури України.

Виявлено ключову методологічну дилему між комерціалізацією подієвого туризму та загрозою симулякризації і деконтекстуалізації елементів НКС. Наголошено на імперативності наукової верифікації етнокультурного контенту та міждисциплінарного діалогу інтерпретаторів із академічними інституціями й музейною спільнотою. Окреслено роль цифрових технологій (digital history) як допоміжного інструменту діджиталізації наукових знань, що не замінює інтерперсональний контакт із носіями традиції. Зроблено висновок, що фаховий екскурсійний дискурс виконує фундаментальну комеморативну, аксіологічну та охоронну функції у просторі історичної пам'яті етносу.

Ключові слова: нематеріальна культурна спадщина, етнологічний дискурс, історична пам'ять, екскурсійні практики, партисипація, симулякризація, національна ідентичність.

Oksana STAVNIUK,

orcid.org/0009-0006-0130-6230

Assistant Professor at the Department of Ethnology and Local History

Taras Shevchenko National University of Kyiv

(Kyiv, Ukraine) o.stavniuk@knu.ua

REPRESENTATION OF UKRAINIAN TRADITIONS WITHIN THE SPACE OF ETHNOLOGICAL DISCOURSE AND HISTORICAL MEMORY

The article analyzes the theoretical, methodological, and practical aspects of the public representation of the intangible cultural heritage (ICH) of Ukrainians in the modern socio-cultural space. The relevance of the study is driven by the need to integrate live ethnoculture into the system of historical memory to ensure the continuity of national identity transmission in the context of globalization. The object of the study is modern excursion practices, which are conceptualized not merely as a recreational product, but as an effective tool for the ethnological interpretation and actualization of living tradition.

The heuristic value of the excursion narrative is explored in the context of overcoming the static nature of academic knowledge and destereotyping Ukrainian culture. Particular attention is paid to the analysis of specialized routes: craft centers, calendar-ritual and family cycle programs, and gastronomic tours. It is proved that through interactive methods (workshops) and participation (cooperation with authentic bearers), material artifacts transform into semiotic markers of collective memory. The large-scale potential of regional thematic routes in demonstrating the polyphonic and local variability of Ukrainian culture is substantiated.

A key methodological dilemma has been identified between the commercialization of event tourism and the threat of simulacration and decontextualization of ICH elements. The imperativeness of scientific verification of ethnocultural content and interdisciplinary dialogue of interpreters with academic institutions and the museum community is emphasized.

The role of digital history is outlined as an auxiliary tool for the digitalization of scientific knowledge, which does not replace interpersonal contact with tradition bearers. It is concluded that professional excursion discourse performs fundamental commemorative, axiological, and protective functions within the space of the ethnic group's historical memory.

Key words: *intangible cultural heritage, ethnological discourse, historical memory, excursion practices, participation, simulacrazation, national identity.*

У просторі сучасного етнологічного дискурсу нематеріальна культурна спадщина (НКС) розглядається як динамічна матриця традиційної культури, що акумулює історичний досвід, ментальні константи, обрядові практики та форми міжпоколінної комунікації українців. На відміну від статичних матеріальних пам'яток (артефактів), жива традиція існує через безпосереднє відтворення її носіями – спільнотами (у тому числі й локальними) та майстрами. Відтак, її репрезентація в системі історичної пам'яті не може обмежуватися винятково архівною фіксацією чи музеєфікацією. Актуальним завданням стає інтеграція живих етнокультурних практик у сучасний соціокультурний простір, що забезпечує безперервність трансляції національної ідентичності.

Як наголошує академік С. Павлюк, традиційна культура українців демонструє значний внутрішній потенціал до адаптації та трансформацій у мінливих історичних реаліях глобалізованого суспільства, виступаючи стрижнем збереження національної самобутності (Павлюк, 2017, № 6, с. 33).

Саме тому аналіз практик збереження НКС України, зокрема на прикладі етнографічних фестивалів Карпатського регіону, засвідчує глибокі трансформаційні процеси в гуманітарній науці. Ратифікація Конвенції ЮНЕСКО 2003 року на законодавчому рівні (Закон України від 06.03.2008 № 132-VI) стала потужним каталізатором переосмислення народних традицій в академічному середовищі. Це дозволило змістити фокус вітчизняного етнологічного дискурсу з пасивного фіксування старожитностей на комплексне дослідження живих механізмів їхньої трансляції та репрезентації у просторі історичної пам'яті. Зазначений підхід цілком корелює з концептуальними візіями таких дослідників публічної історії та подієвого менеджменту, як Дональд Гетц, Лі Ян та Джеффри Уолл, а у вітчизняній історіографії та етногеографії знаходить своє відображення у працях Марії Топорницької.

Якщо соціокультурний потенціал етнофестивальних практик у контексті збереження та актуалізації НКС України вже ставав об'єктом нашої наукової уваги, то метою цієї статті є дослідження екскурсійних практик. Останні розглядаються як дієва форма етнологічної інтерпретації живої тра-

диції та вагомий інструмент публічної репрезентації історико-культурної спадщини.

У зазначеному контексті сучасні екскурсійні практики виступають не стільки формою рекреаційного ознайомлення з культурними об'єктами, скільки дієвим інструментом етнологічної інтерпретації та актуалізації живої спадщини. Завдяки синергії когнітивного, емоційного та комунікативного компонентів, екскурсійний наратив деконструє НКС як абстрактну категорію, натомість репрезентуючи її у вигляді динамічної системи життєдіяльності локальної спільноти, тісно пов'язаної з її ментальністю, простором та повсякденням.

Із погляду методології етнологічного дослідження, евристична цінність екскурсії полягає у здатності експлікувати нерозривний взаємозв'язок матеріального та нематеріального вимірів культури. У процесі публічної репрезентації матеріальні артефакти (традиційне вбрання, кераміка, вишивка чи писанкарство) втрачають ознаки статичних музейних предметів. Вони перетворюються на семіотичні маркери, що кодують соціально-вікову стратифікацію, регіональну специфіку, символіку орнаментальних систем, а також релігійно-міфологічні та обрядові конотації, властиві історичній пам'яті українців.

На відміну від статичних форм трансляції знань (академічних лекцій чи класичних кабінетних експозицій), екскурсійний простір забезпечує безперервне занурення аудиторії в етнокультурний контекст шляхом локалізації маршрутів у просторі автентичних історичних поселень, безпосередніх осередків побутування обрядових практик чи живих етнокультурних локацій.

Першим вагомим вектором публічної репрезентації НКС у межах окресленої парадигми виступають екскурсійні маршрути до автентичних осередків традиційних народних промислів. У такому форматі взаємодія реципієнта з живим середовищем (гончарством, ткацтвом, писанкарством, лозоплетінням чи різьбленням) виходить за межі суто технологічного або естетичного сприйняття. Завдяки залученню до інтерактивних практик (майстер-класів) та безпосередньої комунікації з носіями традиції, екскурсійний наратив деконструє ремесло як утилітарну дію, натомість концептуалізуючи його як елемент цілісної етнокультурної системи. Останнє дозволяє екс-

плікувати нерозривні зв'язки народних промислів із географічним середовищем, специфікою традиційного господарства, родинно-виробничими звичаями та локальними маркерами національної ідентичності.

Не менш репрезентативне значення в аналізованому просторі мають екскурсійні програми, інтегровані в календарно-обрядовий цикл українців. Різдвяні, великодні, купальські чи маланкові обрядові комплекси трансформуються в екскурсійному середовищі на потужні комеморативні практики, що акумулюють пласти колективної пам'яті етносу. Процес спостереження або безпосередньої партисипації (участі) екскурсантів у святкових діях дозволяє репрезентувати традиційну культуру як складну систему взаємопов'язаних смислів. За такої етнологічної інтерпретації народна релігійність, аграрна символіка, музичний фольклор, театралізація, автентичне вбрання та обрядова гастрономія постають не розрізненими етнографічними елементами, а цілісним семіотичним кодом, що транслює історичний досвід поколінь.

Наступним репрезентативним виміром аналізованої проблематики постають екскурсійні наративи, присвячені родинній обрядовості українців. Весільні, родильні, а також танатологічні (поховально-поминальні) традиції акумулюють ментальні константи етносу про життєвий цикл людини, структуру соціуму, міжпоколінну комунікацію та сакральні координати буття. У межах етнологічної інтерпретації зазначені феномени експлікуються не як ізольовані релікти, а крізь призму їхньої комплексної семіотизації – через обрядову атрибутику, символіку хліба, рушника, свічки, води чи просторово-кольорових маркерів. Такий дослідницький підхід під час формування екскурсійного дискурсу нівелює ризики поверхневого сприйняття обрядодії як суто дескриптивного видовища, натомість позиціонує її як фундаментальний елемент колективної етнокультурної пам'яті.

Окрему аналітичну нішу в системі публічної репрезентації живої традиції посідають гастрономічні екскурсійні маршрути, які концептуалізують традиційну українську кухню як невід'ємний складник НКС. У просторі історико-етнологічних студій їжа розглядається не лише у прагматично-побутовому вимірі, а як знаковий маркер локальної, етносоціальної та обрядової культури. Екскурсійна інтерпретація технологій приготування страв, сезонності харчування, семантики святкових чи комеморативних страв, а також системи харчових заборон дозволяє реконструювати ментальність народу. Відтак, гастрономічні марш-

рути трансформуються в ефективний інструмент дослідження та відтворення повсякденного життя українців у всій його історичній і регіональній різноманітності.

Масштабним просторовим рівнем етнологічної інтерпретації є тематичні маршрути, орієнтовані на репрезентацію специфіки історико-етнографічного районування України (Полісся, Поділля, Волині, Слобожанщини, Карпатського регіону тощо). Такі регіональні проекти дозволяють експлікувати локальну варіативність архітектури, вбрання, промислів, календарно-родинної обрядовості та гастрономії. Через призму географічно детермінованих маршрутів реципієнт усвідомлює українську традиційну культуру не як монолітну статичну систему, а як поліфонічний, багатшаровий феномен, сформований у синкретичній взаємодії різноманітних природно-ландшафтних, історичних та соціокультурних чинників.

У цьому контексті особливе комеморативне навантаження зберігають екскурсійні програми, інтегровані у подієвий простір етнокультурних фестивалів, які на початку статті маркувалися як потужний чинник актуалізації НКС. Фестивальне середовище забезпечує синергетичний ефект, де поєднання екскурсійного наративу з живою практикою фольклору, ремесел чи обрядодії сприяє полімодальному сприйняттю спадщини. Проте саме тут оприявнюється ключова методологічна дилема: орієнтація подієвого менеджменту на видовищність та комерційну привабливість поглиблює ризики симулякризації традицій. Спрощення семантичного змісту, деконтекстуалізація та перетворення елементів НКС на декоративний продукт загрожують деструкцією зв'язків традиції з її автентичними носіями, локальною спільнотою та колективною пам'яттю українців.

Відтак, фахова екскурсійна інтерпретація як форма публічної репрезентації НКС має імперативно базуватися на принципах наукової верифікації, поваги до мікролокального контексту та партисипації (співпраці з автентичними носіями). Потреба уникнення випадкових трактувань, профанації та стереотипізації етнокультурного спадку актуалізує необхідність постійного міждисциплінарного діалогу інтерпретаторів з академічними інституціями – етнологами, фольклористами, музейною спільнотою та локальними громадами. Лише за такої методологічної синергії екскурсійний дискурс трансформується у валідний інструмент дестереотипізації української культури та збереження її національної самобутності.

Модерним викликом та водночас ефективним інструментом етнологічної інтерпретації НКС

у постіндустріальну епоху стає стрімкий розвиток цифрових технологій (digital history). Інтеграція у структуру екскурсійних практик мобільних застосунків, аудіогідів, геоінформаційних систем (інтерактивних карт), мультимедійних платформ та віртуальних локацій дозволяє суттєво розширити координати публічного етнологічного дискурсу. Діджиталізація забезпечує демократизацію та децентралізацію наукових знань, роблячи їх валідними для сучасного медіапростору та діджитал-орієнтованих поколінь реципієнтів. Проте у межах аналізованої методології цифрові засоби мають розглядатися винятково як допоміжний інструмент верифікації та візуалізації спадщини. Вони неспроможні повноцінно замінити живий інтерперсональний контакт із носіями традицій, оскільки лише безпосередня комунікація забезпечує автентичну трансляцію психоемоційних компонентів, виконавських нюансів, кінесики (жестів) та індивідуального комеморативного досвіду.

Окреслений комплекс підходів доводить, що за умови дотримання принципів академічної достовірності, екскурсійний наратив трансформується з рекреаційного продукту на надійний капітал для розвитку публічної історії та збереження ментального змісту традиційної культури.

Проведене дослідження дозволяє констатувати, що сучасні екскурсійні практики виступають релевантним та високоефективним інструментом етнологічної інтерпретації, актуалізації та публічної репрезентації нематеріальної культурної спадщини (НКС) українців. Евристична цінність зазначеної діяльності полягає в її здатності долати статичність академічного знання, створюючи умови для безпосереднього занурення реципієнтів в автентичний етнокультурний контекст, ознайомлення з живими носіями традицій та мікролокальними формами побутування промислів, календарно-родинної обрядовості й повсякденного життя етносу.

Установлено, що сучасні екскурсійні програми демонструють тенденцію до поглиблення інтеграції елементів НКС у свій наративний простір. Синергетичне поєднання інтерактивних методів, партисипативних форматів (майстер-класів), територіально детермінованих етнографічних маршрутів та інструментарію діджитал-історії (digital history) суттєво розширює координати публічного етнологічного дискурсу. Цифровізація та інтерактивність забезпечують децентралізацію наукових знань і трансформацію традиційної культури у валідний елемент сучасного медіапростору, адаптований до запитів нових поколінь.

Водночас виявлено ключову методологічну дилему, пов'язану з ризиками симулякризації та деконтекстуалізації традицій в умовах масового культурного туризму. Для нівелювання загрози перетворення елементів НКС на спрощений, суто декоративний комерційний продукт, процес їхньої публічної презентації має імперативно базуватися на принципах наукової верифікації та фахового етнологічного аналізу. Це актуалізує необхідність постійного міждисциплінарного діалогу інтерпретаторів із академічними інституціями, музейною спільнотою та локальними громадами. За такої умови екскурсійна діяльність виконує не утилітарно-туристичну, а фундаментальну комеморативну, аксіологічну та охоронну функції.

Таким чином, екскурсійний дискурс постає важливим інструментом збереження, семантичного розкодування та трансляції нематеріальної культурної спадщини у просторі історичної пам'яті українців. Подальші науково-прикладні пошуки у цьому напрямі мають фокусуватися на вдосконаленні методології проектування регіональних історико-етнографічних маршрутів, поглибленні міжінституційної співпраці та інтеграції інноваційних інформаційних технологій із глибоким розумінням ментального змісту живої традиції як основи національної ідентичності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Getz, D. Event tourism: Definition, evolution, and research. *Tourism Management*. 2008, vol. 29, no. 3, p. 403-428. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2007.07.017>.
2. Getz, D. Event management and event tourism. 2nd ed. Cognizant Communication Corporation, 2005. 420 p.
3. Topornytska, M. Ya. Geography and trends of developing ethnic festival tourism in the Ukrainian Part of the Carpathian Euroregion. *Journal of Education, Health and Sport*. 2015, 5(7), 461-474. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.21047>
4. UNESCO. Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. 2003. URL: <https://ich.unesco.org/en/convention>
5. UNESCO. Operational Directives for the Implementation of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. URL: <https://ich.unesco.org/en/directives>
6. Wall G. Perspectives on tourism development. World Scientific Publishing, 2020. 280 p. DOI: 10.1108/09596119610152041
7. Yang L., Wall G. Ethnic tourism: A framework and an application. *Tourism Management*, 2009. Vol. 30, no. 4, p. 559–570. DOI: [DOI: 10.1016/j.tourman.2008.09.008](https://doi.org/10.1016/j.tourman.2008.09.008)

8. Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини : міжнародний документ ЮНЕСКО від 17.10.2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_d69
9. Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини : прийнята 17 жовт. 2003 р. 32-ю сесією Ген. конф. ЮНЕСКО : ратифікована Законом України № 132-VI від 06.03.2008. Відомості Верховної Ради України. 2008. № 17. Ст. 191.
10. Павлюк С. П. Сучасний процес формування соціальних ідентичностей українців в умовах глобалізованого суспільства: Стенограма наукової доповіді на засіданні Президії НАН України 15 березня 2017 року. *Вісник Національної академії наук України*. 2017. № 6. С. 31-36.
11. Про затвердження Порядку ведення Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України : наказ Міністерства культури та інформаційної політики України від 25.08.2023 № 449. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1718-23>
12. Про приєднання України до Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини : Закон України від 06.03.2008 № 132-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/132-17>
13. Ставнюк О., Ставнюк В. Етнографічні фестивалі Карпатського регіону України як чинник збереження нематеріальної культурної спадщини. *Етнічна історія народів Європи*. 2026. Вип. 80. С. 114-120. DOI: <https://doi.org/10.17721/2518-1270.2026.80.13>

REFERENCES

1. Getz, D. (2008). Event tourism: Definition, evolution, and research. *Tourism Management*, 29(3), 403–428. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2007.07.017>
2. Getz, D. (2005). *Event management and event tourism* (2nd ed.). Cognizant Communication Corporation.
3. Topornytska, M. Ya. (2015). Geography and trends of developing ethnic festival tourism in the Ukrainian Part of the Carpathian Euroregion. *Journal of Education, Health and Sport*, 5(7), 461–474. <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.21047>
4. UNESCO. (2003). *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. <https://ich.unesco.org/en/convention>
5. UNESCO. (n.d.). *Operational Directives for the Implementation of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. <https://ich.unesco.org/en/directives>
6. Wall, G. (2020). *Perspectives on tourism development*. World Scientific Publishing. <https://doi.org/10.1108/09596119610152041>
7. Yang, L., & Wall, G. (2009). Ethnic tourism: A framework and an application. *Tourism Management*, 30(4), 559–570. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2008.09.008>
8. Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage [Konventsiiia pro okhoronu nematerialnoi kulturnoi spadshchyny: mizhnarodnyi dokument UNESCO vid 17.10.2003]. (2003, October 17). https://zakon.rada.gov.ua/go/995_d69
9. Verkhovna Rada of Ukraine. (2008a). *Konventsiiia pro okhoronu nematerialnoi kulturnoi spadshchyny: pryiniata 17 zhovt. 2003 r. 32-iu sessiiu Hen. konf. UNESCO: ratyfikovana Zakonom Ukrainy № 132-VI vid 06.03.2008* [Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage: adopted on October 17, 2003 by the 32nd session of the Gen. Conf. of UNESCO: ratified by the Law of Ukraine No. 132-VI dated 06.03.2008]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, (17), Art. 191.
10. Pavliuk, S. P. (2017). Suchasnyi protses formuvania sotsialnykh identychnosti ukrainsiv v umovakh hlobalizovano ho suspilstva: Stenohrama naukovoi dopovid i na zasidanni Prezydii NAN Ukrainy 15 bereznia 2017 roku [The modern process of formation of social identities of Ukrainians in a globalized society: Transcript of a scientific report at the meeting of the Presidium of the NAS of Ukraine on March 15, 2017]. *Visnyk Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy*, (6), 31–36.
11. Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine. (2023). *Pro zatverdzhennia Poriadku vedennia Natsionalnoho pereliku elementiv nematerialnoi kulturnoi spadshchyny Ukrainy: nakaz Ministerstva kultury ta informatsiinoi polityky Ukrainy vid 25.08.2023 № 449* [On approval of the Procedure for maintaining the National List of Elements of the Intangible Cultural Heritage of Ukraine: Order of the Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine dated August 25, 2023 No. 449]. <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1718-23>
12. Verkhovna Rada of Ukraine. (2008b). *Pro pryiednannia Ukrainy do Konventsii pro okhoronu nematerialnoi kulturnoi spadshchyny: Zakon Ukrainy vid 06.03.2008 № 132-VI* [On the accession of Ukraine to the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage: Law of Ukraine dated 06.03.2008 No. 132-VI]. <https://zakon.rada.gov.ua/go/132-17>
13. Stavniuk, O., & Stavniuk, V. (2026). Etnohrafichni festyvali Karpatskoho rehionu Ukrainy yak chynnyk zberezhennia nematerialnoi kulturnoi spadshchyny [Ethnographic festivals of the Carpathian region of Ukraine as a factor in preserving intangible cultural heritage]. *Etnychna istoriia narodiv Yevropy*, (80), 114–120. <https://doi.org/10.17721/2518-1270.2026.80.13>

Дата першого надходження статті до видання: 01.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.07.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 20.08.2026

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

